

УДК 393.97

Стеблинська Оксана Степанівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

У статті розглядаються міжнародні стандарти діяльності органів внутрішніх справ, які стосуються забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також окремі аспекти удосконалення такої діяльності.

Ключові слова: права людини, свободи людини, забезпечення прав і свобод, органи внутрішніх справ.

Постановка завдання. У сучасному світі рівень розвитку свободи та демократії у державі визначається не тільки формальним визнанням владою прав та свобод людини, включаючи офіційне приєднання до міжнародно-правових документів, що їх регламентують, але й наявністю діючого, ефективного механізму реалізації прав та свобод, що містить гарантії їх забезпечення і захисту. Реалізація прав і свобод людини неможлива без забезпечення цих прав організаційно-виконавчою діяльністю державних органів, посадових та службових осіб, тому що діяльність останніх є свідченням реальності свободи особи, необхідним фактором переходу правових можливостей користування благами, закріпленими в конституціях, у практику життєдіяльності кожної людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження забезпечення прав людини і вирішення зазначених питань зробили О. Ф. Андрійко, М. В. Антонович, Є. О. Гіда, О. Б. Горова, С. Г. Грицкевич, М. М. Гуренко, С. Д. Гусарев, Л. Г. Гусейнов, Н.В. Ілларіонова, Н. І. Карпачова, А.М. Колодій, В. Т. Маляренко, О. І. Наливайко, О. В. Негодченко, А. Ю. Олійник, В. Ф. Погорілко, Б. М. Пошва, М. П. Рабінович, О. Ф. Фрицький, П. Л. Фріс, С. Шевчук, Ю. С. Шемшученко, В. К. Шкарупа, та ін. Роботи вказаних авторів мають суттєве наукове і практичне значення. Але праці більшості науковців не містять комплексного всеохоплюючого наукового аналізу проблем забезпечення прав людини в контексті удосконалення діяльності органів внутрішніх справ.

Постановка завдання. Незважаючи на наявність наукових праць, присвячених розгляду проблеми, практика яскраво свідчить про відсутність робіт, в яких би детально розглядалися питання забезпечення міжнародних стандартів прав людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ. Тому, метою статті є з'ясування основних принципів

і положень міжнародних нормативно-правових актів, які повинні лягти в основу дотримання прав і свобод людини і громадянина органами внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Права і свободи людини – великі завоювання сучасної цивілізації. Тільки проголосивши 24 серпня 1991 р. свою незалежність, Україна стала реальним суб'єктом міжнародного права. Діставши нарешті можливість самостійно визначати напрями побудови своєї державності та пріоритети в політиці, парламент нашої держави продекларував приєднання до загальнолюдських цінностей і загальновизнаних принципів міжнародного права, що дістало відображення у підписанні та ратифікації ряду схвалених Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй міжнародно-правових документів, особливо в галузі прав людини. Виходячи з свого європейського вибору, Україна започатковує процес змін, поділяючи основні ідеї і принципи Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини та Європейської соціальної хартії, покладаючи в основу свого подальшого розвитку інтереси людини, її прагнення жити і творити в гармонії з своїми цінностями, з суспільством і природою. «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина є головним обов'язком держави», - зазначається у ч.2 ст. 3 Конституції України.

Повага до особи, охорона і захист її честі та гідності – обов'язок усіх державних органів, громадських організацій і службових осіб. Цей конституційний обов'язок рівною мірою стосується і діяльності міліції з забезпечення реалізації прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Пріоритет загальнолюдських цінностей є загальновизнаним принципом міжнародного права. Працівники міліції в різних ситуаціях, пов'язаних з попередженням, припиненням та розкриттям злочинів та інших правопорушень, затримання правопорушників, їх тримання під вартою та виконання покарань (адміністративного стягнення), зобов'язані поважати гідність особи, гуманно до неї ставитись, не допускати будь-яких випадків катувань та ін. [3, с. 311-312].

Можемо погодитись з А. Ю. Олійником, що виконання міліцією своїх завдань по забезпеченню реалізації конституційних свобод людини і громадянина відповідно до закону залежить не тільки від високої професійної правосвідомості і правової культури працівника міліції, а ще й від рівня законодавчого, соціального та матеріально-технічного забезпечення її працівників [7, с. 333].

У міжнародно-правових документах стандарти поліцейської діяльності визначаються як бажані зразки поведінки поліції, її взаємовідносин із населенням. Найчастіше такі стандарти, що містяться в різних деклараціях, рекомендаціях, керівних принципах, є лише формальними і не мають обов'язкової сили для держав, оскільки в багатьох випадках впливають на міжнародну і національну поліцейську діяльність, підсилюючи договірні положення, або окреслюючи конкретні шляхи імплементації в національне законодавство концептуальних положень, що стосуються здійснення органами поліції покладених на них повноважень.

З огляду на специфіку діяльності поліції і для спрямування її в потрібному напрямку 17 грудня 1979 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Кодекс поведінки з підтримання правопорядку, який безпосередньо регламентує поліцейську діяльність у контексті захисту прав людини, недопущення зловживання силою, використання тортур, заборони актів корупції тощо, тобто встановлює основні вимоги до формування поліції в демократичному суспільстві [8, с. 207].

Діяльність міліції України має спиратися на міжнародно-правові та європейські стандарти поліцейської роботи, здобутки світового поліцейського співтовариства. Це такі принципово важливі документи, як Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи

«Декларація про поліцію» та «Європейський кодекс поліцейської етики» Комітету Міністрів Ради Європи. Обидва ці документи об'єднують виключно позитивне ставлення до прав і свобод людини в контексті саме поліцейської діяльності. У першому документі звертається увага на те, що для повного забезпечення прав людини та її основних свобод, гарантованих Європейською конвенцією про права людини, основною умовою є наявність мирного суспільства, що користується перевагами порядку та громадської безпеки. У Декларації про поліцію зазначено, що всезагальне прийняття правил професійної етики поліції з урахуванням прав людини і основних свобод сприятиме вдосконаленню європейської системи захисту прав і основних свобод людини. Вкрай важливе значення має положення, зазначене в Європейському кодексі поліцейської етики: «... поліція повинна дотримуватися суб'єктивного права, включаючи права і свободи людини, і не здійснювати довільних чи протиправних дій. Це є основоположним для правової держави і для предмета діяльності поліції в умовах демократії» [5, с. 59].

Аналізуючи міжнародно-правові акти, що стосуються діяльності поліції, а саме підготовки поліцейських кадрів, етичної поведінки поліцейських, співробітництва в правоохоронній сфері, слід звернути увагу і на вітчизняні законодавчі акти, що регулюють етичну поведінку міліції. У Законі України «Про міліцію» немає безпосередньої норми, яка б регламентувала етику поведінки міліції, але опосередковано така поведінка закріплюється в окремих статтях закону. Зокрема, етична поведінка працівників міліції виявляється в її завданнях і принципах діяльності. У вищезгаданому законі можна простежити етичну поведінку міліції, яка об'єктивується в забезпеченні особистої безпеки громадян, участі в наданні соціальної та правової допомоги громадянам, виявленні поваги до особи, взаємодії з населенням, громадськими організаціями. Натомість у Законі України «Про державну службу» етиці поведінки державних службовців приділяється значна увага. На це в даному законі відведено окрему норму, що міститься у ст. 5 («Етика поведінки державного службовця»). На відміну від Закону України «Про міліцію», спектр принципів діяльності державних службовців, передбачених у Законі України «Про державну службу», набагато ширший. Зокрема, відмінними принципами є служіння народу України, пріоритет прав людини і громадянина, професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі, персональна відповідальність за виконання службових обов'язків і дисципліна [1].

Практика правового регулювання діяльності міліції України не використовує термін «стандарт», хоча низка положень Закону України «Про міліцію» тією чи іншою мірою відтворює міжнародно-правові стандарти її здійснення. Один із таких стандартів – це застосування сили. Він полягає в реалізації принципу, відповідно до якого застосувати силу можна тільки у випадку крайньої необхідності, причому вона має бути співмірною із законною метою, якої треба досягти. Правовою основою цього стандарту є Кодекс посадових осіб з підтримання правопорядку (ст. 3), Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку [6, с. 5]. Суть стандарту така: якщо поліція застосувала силу, то це означає, що інші засоби в тій обстановці виявилися неефективними і без застосування сили неможливо було виконати завдання. У всіх випадках, коли законне застосування сили є неминучим, поліцейські повинні застосовувати силу пропорційно серйозності порушення; зводити до мінімуму можливість завдання шкоди, нанесення поранень; поважати й зберігати людське життя; гарантувати невідкладну медичну допомогу; негайно повідомляти родичів потерпілих; у випадку заподіяння смерті людині відразу ж повідомити про інцидент вищестояще керівництво, яке, у свою чергу, повинно провести ретельну службову перевірку дій

поліцейських. Дуже схожі за змістом положення містить ст. 12 Закону України «Про міліцію», що встановлює умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї й передбачає, зокрема, що в разі неможливості уникнути застосування сили остання не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків, і має зводити до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При завданні шкоди міліція забезпечує надання необхідної допомоги потерпілим у найкоротший термін [2].

Виходячи з міжнародних стандартів юридичного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, головними принципами в діяльності працівників міліції слід вважати законність, недискримінацію, відповідність вимогам демократичного суспільства та гуманність. Працівники не повинні вдаватися до корупційних діянь, а навпаки, мають протидіяти будь-яким діям такого роду та суворо карати за них. Діяльність міліції щодо захисту прав і свобод людини і громадянина є багатоаспектною, результати її залежать не тільки від професіоналізму та самовідданості її працівників, а й від ступеня довіри до них з боку населення, налагодження співпраці з громадськістю.

На жаль, Закон України «Про міліцію» не врахував міжнародні стандарти при формулюванні принципів, відповідно до яких здійснюється її діяльність. Вважаємо за доцільне доповнити цей закон новими статтями: «Неупередженість у діяльності міліції», «Розумна достатність в обмеженні прав, свобод і законних інтересів громадян та організацій при виконанні органами міліції покладених на них обов'язків». Слід окреслити деякі напрями діяльності, які слід впроваджувати на сучасному етапі для забезпечення прав людини з боку працівників міліції:

- продовжувати прийняття та впровадження в національне законодавство міжнародно-правових норм, що закріплюють права і свободи людини;
- підвищити якість професійного добору кадрів; проводити підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників міліції, для оволодіння відповідними міжнародно-правовими інструментами та вивчення проблематики, присвяченої дотриманню прав людини на прикладі рішень Європейського суду з прав людини проти України щодо скарг громадян на незаконні дії або бездіяльність працівників ОВС, а також рішень стосовно інших держав про порушення прав громадян з боку працівників правоохоронних органів;
- вивчати матеріали інспектувань України Комітетом проти тортур Ради Європи, діяльність Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та виявлені ним факти порушень прав та свобод громадян працівниками міліції, зусилля громадських правозахисних організацій з моніторингу діяльності правоохоронних органів у сфері дотримання прав людини та запобігання тортурам, а також конкретні випадки зловживань працівниками міліції службовим становищем чи заподіяння катувань, причини та правові наслідки таких порушень;
- нехтування їх законними правами, приниження, фізичне побиття, залякування тощо;
- вдосконалювати компетенцію, форми та методи діяльності міліції у цій галузі;
- розробити та прийняти комплексний кодифікований правовий акт – Кодекс прав і свобод людини, в якому визначити принципи діяльності державних органів, у тому числі й міліції, щодо забезпечення прав і свобод людини, процедури їх забезпечення та порядок відновлення;
- викоренити практику розгляду заяв на неправомірні дії працівників міліції тим самим підрозділом або працівником, на дії якого була подана скарга;

- розробити та затвердити Положення про проведення громадських розслідувань за фактами порушення прав людини з боку працівників міліції.

Робота міліції пов'язана з виявленням та припиненням правопорушень, конфліктів тощо, що потребує кваліфікованості, рішучості та водночас обережності, твердої принциповості, значного фізичного та інтелектуального напруження. Адже будь-які помилки здатні завдати серйозної моральної та матеріальної шкоди суспільству, дотримання ж норм прав людини створює основу формування у працівників міліції впевненості щодо справедливості своєї справи, спонукає їх до вдосконалення своєї майстерності.

Висновки. Щоб діяльність міліції була більш результативною та ефективною, потрібно детально регламентувати її за допомогою аналізу міжнародно-правових актів, в яких закріплена діяльність правоохоронних органів, шляхом імплементації відповідних норм в українське законодавство, переймати міжнародний досвід та застосовувати його на практиці. Отже, метою запровадження міжнародних стандартів має стати саме закріплення таких форм і напрямів діяльності органів міліції, їх посадових осіб, які забезпечували б функціонування суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності на засадах непорушності конституційних прав і свобод людини і громадянина. Такий правовий стандарт взаємовідносин органів міліції та громадян повинен виходити зі статусу людини як суб'єкта, перед яким міліція відповідальна за свою діяльність. Правильність і перспективність подібного підходу підтверджується, зокрема, практикою світового співтовариства, а саме положеннями міжнародно-правових актів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підруч. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 350 с.
4. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
5. Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку: Документально-джерелознавчий довідник / [упоряд. : Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, І. Г. Кириченко]. – К., 2002. – 340 с.
6. Негодченко О. В. Основи діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення прав і свобод людини : навч. посіб. / О. В. Негодченко – Д. : Юрид. акад. МВС, 2005. – 164 с.
7. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія / А. Ю. Олійник. – К. : Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. – 472 с.
8. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика / [відп. ред. Ю. І. Римаренко]. – К., 2006. – 260 с.

Стеблинская О. С. Обеспечение международных стандартов прав и вольностей человека в контексте усовершенствования деятельности органов внутренних дел

В статье рассматриваются международные стандарты деятельности органов внутренних дел, которые касаются обеспечения прав и вольностей человека и гражданина, а также отдельные аспекты усовершенствования такой деятельности.

Ключевые слова: права человека, вольности человека, обеспечения прав и вольностей, органы внутренних дел.

Steblynska O. S. Provision of international standards for human and citizen rights in the context of improvement of internal affairs activity

In the article analyzed international standards activity internal affairs, which touch provision human and citizen rights and some aspects improvement this activity.

Key words: citizen rights, human rights, provision human and citizen, internal affairs.

